

Suunnittelupäällikkö Liekki Lehtisalon ja kansliapäällikkö Jaakko Nummisen johdolla on valmisteltu kansallinen sivistysstrategia.

"EI PIDÄ KATSOA KUOPAN PERÄLLE VAAN YLI!"

Tulevaisuusministeriöksi julistautuneen opetusministeriön asiakirja Kansallisen sivistyksen strategiat sisältää kymmenen strategiaa kuin Mooseksen saamat kymmenen käskyä ammin. Muutama niistä koskee suoraan aikuiskasvatuksen työsarkaa. Laajennettu Aikuiskasvatus-lehden toimitusneuvosto kokoontui kesän kynnyksellä keskustelemaan siitä, mistä luiden ympärille mehukkaat lihat. Keskusteluun osallistuivat myös sivistysstrategiatyöskentelyn pääarkkitehdit, kansliapäällikkö Jaakko Numminen ja suunnittelu-päällikkö Liekki Lehtisalo, joka on toimittanut kiitetyn kirjan Suomi 2017.

JAAKKO NUMMINEN

Olemme Suomessa puhuneet varsin paljon toisesta maailmansodasta tai oikeastaan 60-luvulta lähtien tulevaisuudentutkimuksesta ja -suunnittelusta. Mutta meidän, jotka olemme tässä olleet mukana, täytyy myöntää, ettemme kovin pitkälle tässä tulevaisuusorientoituneisuudessa ole päässeet.

Yhteiskunnallisissa kysymyksissä meillä on juuri ja juuri ollut voimavaroja tehdä yksi ratkaisun perusvaihtoehto. Mutta että olisimme tehneet sille rinnakkaisvaihtoehdon, siihen taitomme ovat loppuneet.

Olen sanonut, että puolustusministeriössä vanhan esikuntaperinteen mukaan on sentään ollut useampia vaihtoehtoja ja olen toivonut, että ulkoasianministeriöllä olisi mietittynä useampia erilaisia vaihtoehtoja tulevaisuuden varalle, mutta siitä en enää ole ollut niinkään varma.

Mehän koimme tuossa 80- ja 90-lukujen taitteessa kaksi suunnatonta epäonnistumista tule-

vaisuuden ennustamisesta. Toinenhan oli kansainvälispoliittisella tasolla koskien Euroopan muutosta ja sosialistisen leirin hajoamista kaikine seurauksineen. Kenties jotkut näkivät kehityksen suunnan, mutta – aikataulullisesti – en huomannut, että kukaan olisi kyennyt tapahtumia oikein ennustamaan. Meillä taas kotimaassa taloudellista lamaa ja sen seurauksena yhteiskunnallista lamaa ei myöskään kyetty etukäteen näkemään ja ymmärtämään. Viitteitä oli, mutta yleinen käsitys esimerkiksi työllisyydessä oli vielä muutama vuosi sitten, että työvoiman tarve kasvaa huomattavasti 90-luvulla.

Näin arvioitiin myös opetusministeriössä. Sitä voidaan kritisoida, mutta on syytä muistaa, että teollisuuden laskelmissa työvoimatarpeen luvut olivat kaksi kertaa suurempia.

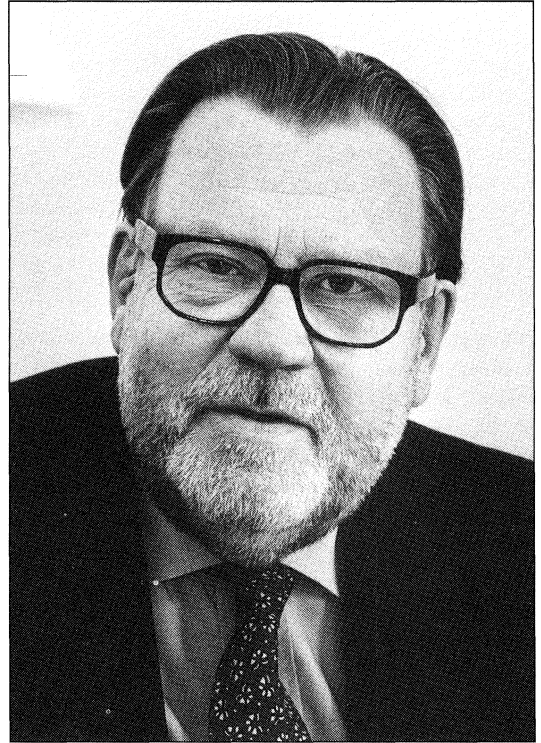
Luulen, että nämä kaksi suurta epäonnistumista ovat olleet jollakin tavalla herätteellisiä siten, että 90-luvusta tulee enemmän tulevaisuusorientoitunut vuosikymmen. Eri hallinnonaloilla tehdään erilaisia tulevaisuusmalleja. Tämä toiminta on aika vilkasta, ellen sanoisi suorastaan kiihkeätä.

Hyvänä osoituksena tästä on valtioneuvoston eduskunnalle antava pitkän aikavälin kehitystä tarkasteleva selonteko.

Me olimme opetusministeriöstä mukana selonteon laadinnassa. Mutta täytyy sanoa, ettemme olleet kokonaisuudessaan tyytyväisiä selonteon. Yhteiskunnan henkinen puoli (koulutus, tutkimus ja kulttuuri) ei ollut siinä riittävästi esillä. Ajatus tuntui olevan se, että ensin täytyy saada talous kuntoon ja sitten vasta voidaan hoitaa hyvinvointipalveluja. Meidän näkökulmastamme ajattelutavassa tai muotoilussa oli jokin haksahdus, sillä koulutuksen ja osaamisen täytyy tietysti olla kunnossa, jos ylipäätään tällaisessa maailmassa kuvittelemme menestyvämmä ja hoitamamme omaa talouttammekaan.

Toinen oli se, että selonteko ei oikein päätenyt selkeisiin ja riittävän teräviin johtopäätöksiin.

Julistauduttuamme tulevaisuusministeriöksi halusimme myös vetää tulevaisuuteen suuntautuvia käytännön johtopäätöksiä. Näin valmisteltiin Kansallisen sivistysstrategia, missä tarkastellaan opetuksen ja opetushallinnon tehtäviä ottaen huomioon kansalliset ja kansainväliset ympäristönmuutokset.

Kansliapäällikkö Jaakko Nummisen mielestä valtioneuvoston eduskunnalle antamassa pitkän aikavälin kehitystä tarkastelevassa selonteossa yhteiskunnan henkinen puoli, siis koulutus, tutkimus ja kulttuuri, oli jotenkin jätetty kesannolle.

Työssä oli mukana koko joukko omia virkamiehiä, mm. osastojen päälliköt, sekä ulkopuolisia asiantuntijoita, kuten yliopistojen professoreja ja aikakauden keskustelijoita. Sivistysstrategia lisäksi syntyi myös teos *Suomi 2017*, jonka WSOY ystävällisesti julkaisi.

Koulutamme ihmisiä myös kokonaiselämän hallintaan ja vapaa-aikaan, ei vain työelämään. Työkoulutus sinänsä on tärkeää, kuin myös se, että koulutuksella on yhteys työhön. Luulen, että kosketuspintoja aikuiskasvatukseen ja elinikäiseen koulutukseen sekä vapaaseen sivistystyöhön löytyy.

LIEKKI LEHTISALO

Kansallisen sivistysstrategian pääajatuksena voi kenties nähdä uussivistämisen ja uussivistyksellisen ajattelun. Sitä voisi kuvata myös ra-

Onko mahdollista vastata sivistyksellä suuriin suomalaisiin elämänhaasteisiin – sekä tänä aikana että tulevaisuudessa? Onko sivistys-Suomi yleensä mahdollinen? Millaista sivistys-Suomea olisi tavoiteltava? Mikä ovat 100-vuotiaan Suomen henkiset piirteet, sivistykselliset vahvuudet, heikkoudet ja mahdollisuudet?

jattomaksi sivistysnäkemykseksi. Uussivistyksellisen näkemyksen voima on mielestäni sivistyksen laaja-alaisuudessa ja moniulotteisuudessa. Se ajattelu hengittää varsin raikkaasti, unohtamatta kuitenkaan, että sivistykselläkin on juurensa. Ajattelun voisi kiteyttää pariin kolmeen kysymykseen:

1) Onko mahdollista vastata sivistyksellä suuriin suomalaisiin elämänhaasteisiin – sekä tänä aikana että tulevaisuudessa?

2) Onko sivistys-Suomi yleensä mahdollinen?

3) Millaista sivistys-Suomea olisi tavoiteltava? Mikä ovat 100-vuotiaan Suomen henkiset piirteet, sivistykselliset vahvuudet, heikkoudet ja mahdollisuudet?

Nostan strategioista muutaman, jotka erityisesti koskevat aikuiskasvatusta.

Sivistyksellisten perusoikeuksien strategia on suomalaisen sivistyksen kaikkein keskeisimpiä asioita. Muuttunut yhteiskunnallinen ja taloudellinen tilanne on ajankohtaistanut tämän kysymyksen. Ollaanko edelleen valmiita turvaamaan, jopa lisäämään kansalaisten sivistyksellisiä perusoikeuksia? Vai onko syytä lisätä kansalaisten oma-aloitteellisuutta ja omavastuuta sivistyksen saamisessa?

Jatkuvan oppimisen strategiassa pääseikkana on koko väestön perusosaamisen nostaminen mahdollisen korkealle kansainväliselle tasolle. Vieläkin tärkeämpää on se seikka, että oppimisen alue ulotetaan pitkälle yli varsinaisen koulutuksen, aina työhön, kansalaistoimintaan ja vapaa-ajalla alueelle asti. Oppimisen ainutlaatuisen rajattomuus paistaa selkeästi.

Innovaatiot tavoitteena osaamisen hyödyntämistään kohottaminen. Kun innovaatioiden painopiste on tähän saakka ollut teknisissä innovaatioissa, on tarpeen luoda enemmän sosiaalisia, ekologisia, taloudellisia ja esteettisiä innovaatioita.

Kansalaistoiminta sivistyksellisenä voimavarana ja sivistyksellinen vuorovaikutus menestystekijänä herättää myös ajatuksia ja mielipiteitä.

Opetusministeriössä on tehty runsaasti toimenpide-ehdotuksia. Ne on syytä nähdä esimerkinomaisina, jatkuvasti muuttuvina ja täydentyvinä. Monet niistä edellyttävät monipuolista yhteistyötä ja viittaavat kansalaisyhteiskunnan rajoja ylittävän vuorovaikutuksen monipuolistamiseen ja verkostoitumiseen.

KARI PURHONEN

Olen lukenut tämän niinkuin monet muutkin strategiapaperit, mitä maassa on tuotettu, ja minusta on oikein hyvä, että tämäntyyppistä ajattelua tehdään maassamme. Uudelle vuosituhannele siirryttäessä tällaista ajattelua tarvitaan entistä enemmän. Ongelma on kuitenkin ajatusten konkretisoinnissa: ne jäävät helposti puolitiehen. Teot ja jäljet yhteiskunnassa ovat tärkeitä. Myös keskittyminen johonkin tai joihinkin tavoitteisiin voisi olla hedelmällisempää.

Teollisuuden näkökulmasta on selvää, että suomalainen yhteiskunta menestyy kansainvälisesti vain korottamalla osaamisen tasoa, teknologiaa sekä vaalimalla sivistystä. Me siedämme erilaisia mielipiteitä ja uskontoja. Me tarvitsemme riittävän vahvaa itsetuntoa ja uskoa itseemme. Kun siihen liitetään yrittäjyyttä, joustava koulutusjärjestelmä, myös laatua lisäävää ja kustannuksia alentavaa kilpailuttamista, me pärjäämme.

Odottakaa vain syksyyn, niin suomalainen teollisuus huutaa täyttä kurkkua, ettei löydy riittävästi ammattitaitoisia, osaavia työntekijöitä. Ammattitaitovaatimukset ovat kasvaneet ja muuttuneet. On rakenne- eikä suhdannekysymys, että työttömyyskauden jälkeen ei aina ole helppoa palata takaisin työelämään. Tämä on mitä kipeimmin aikuiskoulutuksen kysymys ja siksi on tärkeää, että yhdistäisimme resurssim-

Ammattitaitovaatimukset ovat kasvaneet ja muuttuneet. Se on paljon enemmän rakenne- kuin suhdannekysymys.

me ja voimamme, niin koulutuksenantajat kuin tutkijat ja päättävät virkamiehet.

Kaksi asiaa jurppii minua aikuiskoulutuspuolella:

1) matemaattis-luonnontieteellisen pohjan haileus suomalaisessa yhteiskunnassa, mikä näkyy esimerkiksi Arkadianmäellä käytävissä keskusteluissa,

2) taloudellisen tietämystä heikkous.

Nuorille on taattava hyvä ammatillinen ja yleissivistävä pohjakoulutus sekä ammatilliset jatko-opinnot. Koulutus ja osaaminen tulee hoitaa. Ei voida katsoa kuopan perälle, vaan tulee katsoa yli. On myös hyvä muistaa, mistä se raha yhteiskuntaamme tulee. Se tulee tuotannosta ja viennistä. Ministeriö voisi miettiä - kuten Saksassa ja Japanissa - millä koulutussysteemillä me tuemme parhaiten myös elinkeinoelämän toimintaedellytyksiä. Se ei ole ristiriidassa yksilön sivistyksellisten tarpeiden kanssa, koska elinkeinoelämä tarvitsee osaavia työntekijöitä ja yksilö tarvitsee koulutustaan vastaavan työpaikan.

OSMO KIVINEN

Eihän tässä maassa löydy yhtään ihmistä, joka ryhtyisi vastustamaan tätä toiveidentynnyriä. Kai tällaista uskonvahvistusta tarvitaan, jos ajatellaan, että valtiovarainministeriö pyyhkii kerta toisensa jälkeen yliopistolailla sanonko mitä.

Tässä on nyt kirjoitettu ”tulevaisuudenstrategiarunoutta” jonkin verran - ei huonosti suinkaan.

Pitäisin viisaana keskittymistä joihinkin strategioihin. Sellainen on kenties tuo *työkulttuurin strategia*.

Vierastan sen sijaan hirveästi tulevaisuudentutkimuksen rehabilitointia, arvonnousua. Ehkä olen liian paljon sosiologi, mutta minä odotan vielä parempia näyttäjä tulevaisuudentutkimukselta. Kun historian tutkimustakin pitää tehdä säännöllisin välein uudestaan, niin tulevaisuuteen on vielä pidempi matka.

Tulevaisuudessa koulutus on siis jatkuvaa ja työ epäjatkovaa. Edessä on työttömyyttä ja erilaista ammatinvaihtoa.

LEA SALMINEN

Tämä on hyvä aloitus, mutta miten keskustelu voitaisiin saada laajempiin piireihin? Ainoa

seikka, mitä vierastin ja ihmettelin, oli se, miten opetusministeriö uskoo voivansa käynnistää kansalaiskeskustelua. Vastuu on jokaisella kansalaisella. Pitäisikö meidän alkaa luottaa siihen, että fiksit ihmiset huomaavat, ettei kaikkia valtakirjoja tarvitse luovuttaa viranomaisille.

Heittona Osmo Kiviselle työyhteiskunnasta: työ on jatkuvaa, palkanmaksu ei.

SEPPO KONTIAINEN

On hyvä, että tällaisia tavoitteita kirjataan ylös ja päivitetään. Se mihin tämä johtaa, on toinen kysymys.

Pikkuisen vierastan sitä, että viranomaistaholta löytyisivät ratkaisut ongelmiin silloin, kun puhutaan inhimillisistä yhteiskunnasta ja sen kehittämisestä.

Tiettyä käytännön elämän vierautta tekstissä on. Mihin siis pyritään? Mikä on käytännön seuraus? Strategioissa vältellään yksilötasoa ja ihmisistä puhutaan passiivissa.

TARJA KOSKELA

Se, että tällaiset paperit saa ihmisiä keskustelemaan - vaikka tällaisessa joukossa - on jo saavutus sekini.

Itse olen tykästynyt Suomi 2017 -teokseen, joka on säröinen ja heijastaa todellisuutta strategia-asiakirjaa paremmin.

Olen miettinyt, onko kansallinen strategia lähtökohtaisesti valheellinen, sillä se vertautuu leveällä pensselillä maalattuun kaiken kattavaan pintaan. Meidän ajatteluamme kahlitsevat kuvitellut enemmistöt, kun ainoat merkittävät enemmistöt ovat pieniä vähemmistöjä.

Jos katsoo esimerkiksi ikäiseni aikuisväestön käyttäytymistä, on se muuttunut perinjuurin: eivät kaikki aikuiset edes tilaisuuden tarjoutuessa lähde enää mihinkään uraputkeen. On siis selviä oireita siitä, että on toisenlasiakin tapoja toteuttaa elämänsä. Miten se istuu sitten tällaiseen hirmuisen laajaan, leveällä pensselillä maalattuun kansalliseen sivistysstrategiaan?

Meidän ajatteluamme kahlitsevat kuvitellut enemmistöt, kun ainoat merkittävät enemmistöt ovat pieniä vähemmistöjä.

HEIKKI SEDERLÖFF

Uskon, että olemassaolevasta todellisuudesta löytyy aika paljon aineksia, jotka niveltyvät näihin strategioihin. On vain se ero, että strategiat on tehty ministeriössä ja käytäntö tehdään esimerkiksi jonkun kansanopiston ekolinjalla. Uskon kuitenkin, että ministeriön aika abstraktit strategiat voidaan aika hyvin konkretisoida käytännön koulutuksessa.

KAUKO HÄMÄLÄINEN

Keniaassa Finnidan tehtävistä hiljattain palaneena lukee kansallisia strategioita jonkin verran ristiriitaisin tuntumuksin. Kilpailukyky ja sivistystason nosto ovat iskusanoja myös Keniaassa, missä työttömyysaste on sama kuin meillä ja puolet väestöstä on alle 20-vuotiaita ja yli 80 prosenttia tuotannosta tulee maanviljelyksestä.

Kun siellä miettii elämänarvoja neljän lapsensa kanssa, kansainvälistä kilpailukykyä lukiessa tulee myös ajatukseen, onko tämä elämä ihan sitäköän varten. Jos kulttuuri ja laaja-alainen sivistys perustellaan työllisyyden edistämisellä, pikkuisen vierastan. Mikä ihmiskuva meitä ohjaa ja mitä arvot meitä ohjaavat, siihen kannattaisi panna pohdinnoissa painoa.

Kenties strategia-ajattelusta puuttuu tällainen laaja kansansivistysperinne. Sellaisen pitäisi edelleenkin olla keskeinen asia. Ei se sulje pois ihmisen uudelleen kouluttamista ja uusien ammattitaitojen kehittämistä. Näkisin, että meidän tulisi pitää vanhoja kansansivistysarvoja entistä vahvemmin esillä.

Strategioista välittyy myös ajatus, että valtiolta hoitaa peruskoulutuksen ja kukin hoitaa oman aikuiskoulutuksensa. Kyllä tämäntyyppinen ajattelu johtaa siihen kaksiajakaisuuteen, että 10-20 prosenttia väestöstä hankkii itselleen koulutusta ja entistä suurempi osa syrjäytyy aikuiskoulutuksesta. Tällaisen välttämiseksi kansalais- ja työväenopistotyyppistä toimintaa pitäisi miettiä edelleen ja tukea sitä kaikin tavoin.

Myös minä pidän ministeriön keskeisestä roolia ja kansalaisyhteiskunta-ajattelua hieman ristiriitaisena keskenään. Uusien valmiuksien etsiminen ja kartoittaminen sekä kansalaisten mielipiteiden kartoittaminen tai yhteiskunnan tulevaisuuden ennakointi ja siihen reagointi - ei se niin helppoa ole. Jos joku tutkija pystyisi moi-

Kauko Hämäläinen ja Pertti Timonen puhuvat lämpimästi vapaan sivistystyön puolesta.

seen koulutusta suuntaavaan selvitykseen, niin Nobel-palkinto olisi lähellä. Kysymys on myös siitä, miten rationaalisesti koulutusta kehitetään ja miten paljon reagoidaan ympäristömuutoksiin.

PERTTI TIMONEN

Monessa koulutuspoliittisessa ajattelussa elää henki "valtio on kuollut, eläköön kansalaisyhteiskunta". Olen joskus ennenkin sanonut, että suomalaisen kansalaisyhteiskunnan huippusävytys on sonniosuuskunta ja siitä se ei parane. Ei tämä kansakunta ole siihen noin vain vietiävissä.

Asiakirjasta paistaa vieraus: virkamiehet, jotka ovat vieraantuneet elämästä, ja yliopistot, jotka ovat vieläkin vieraantuneempia elämästä. Yksi esimerkki oli ns. Relanderin rahat. Nyt kun ovat nämä sisäasiainministeriön kehittämiskeskukset ja muut osaamiskeskukset, tarvitaan rahan saamiseksi aina hirveä suunnitelma. Ei luoteta siihen, että meillä on aika hyvä organisaatio toteuttamaan erilaista koulutuspolitiikkaa. Ei riitä että meillä on yliopisto tai opisto, vaan tarvitaan vielä jotain muuta, että rahaa irtoaisi. Tämänkaltainen vakuuttelu on minulle todella vierasta.

Markkinatalouden sivistys- ja koulutusstrategiaa ei ole olemassa. Siis missä määrin koulutuksen ja sivistyksen piiriin markkinatalouden lait tuodaan?

PEKKA SALLILA

Mielestäni sivistysstrategiat oikeuttavat hyvinkin monipuolisen sivistyskäsitteiden toteuttamiseen aikuiskasvatuksessa. Avainstrategioissa ja seuranta-paperissa on moninaisia kohtia, jotka korostavat muutakin sivistystarvetta kuin välittömästi kilpailukykyä parantavaa ja tuotantoa kasvattavaa.

Vapaan sivistystyön taholla onkin tarkasteltu, miten niiden toiminta nykyään kohtaa nämä avainstrategiat. Jossain määrin problemaattista on, että pohjana on ministeriön linjanvedot. Keskustelua mitä kansalaisjärjestöjen kesken on käyty, on kuitenkin voitu jäsentää strategioiden avulla, mutta olla selkeää omista lähtökohdista käsin.

LIEKKI LEHTISALO

Meidän tarkoituksenamme on saada aikaan mahdollisimman monipuolista keskustelua, ei sellaista joka tähtää yksimieliseen ja yksilölliseen sivistysajatteluun.

Kun toteutuspaperissa on selkeäsi merkitty ministeriö vastuulliseksi, sitä ei ole tehty siinä mielessä, että painopistettä haluttaisiin ohjauttaa ministeriöön. Ministeriön osastot on kerta kaikkiaan yritetty ajaa tällä tavalla konkreettisesti sisälle kansalliseen sivistysajatteluun.

Sivistysstrategiat on tarkoitettu tietyllä tavalla kattaviksi sivistysstrategioiksi. Kun puhutaan kansallisesta sivistysstrategiasta, sen eräs perimmäinen tarkoitus on kattaa jotakin. Miten monisäikeinen, yksilöllinen ja erilainen tämä kokonaisuus on, on toinen juttu. Todellisuus on mitä ilmeisemmin yhä pirstaleisempi ja yhä vaikeammin hahmotettavissa kansallisina kokonaisuuksina. Mutta tämä ei varmaan tee tällaisen koonnoksen merkistä vähäisemmäksi.

Minusta mitä pirstaleisempaan maailmankuvaan ollaan menossa – jos ollaan menossa –, mitä vähemmän meillä on ”suuria kertomuksia”,

Mitä pirstaleisempaan maailmankuvaan ollaan menossa, mitä vähemmän meillä on ”suuria kertomuksia”, sitä enemmän meillä on kansakuntana ja yksilöinä oltava kokonaisnäkökulmia. Yksilöiden elämänhallinta edellyttää kokonaisnäkökulmaa maailmasta ja elämästä.

sitä enemmän meillä on kansakuntana ja yksilöinä oltava kokonaisnäkökulmia. Yksilöiden elämänhallinta edellyttää kokonaisnäkökulmaa maailmasta ja elämästä. Tästä seuraa, että asiakirja on erittäin altis moninaiselle kritiikille ja monipuoliselle asiaintarkastelulle – hyvä asia sinänsä.

Jos tätä yrittää lukea siten, että siitä irtoaa joiakin kokonaisuuksia, ei tämä ole kansalaisyhteiskunnan pilviähipova ylistys eikä liioin valtioyhteiskunnankaan. Tämä sisältää markkinatalouden kansalaisyhteiskunnan tiettyjä aineksia. Siellä on aika paljon ainesta sen suuntaiseen ajatteluun, että kansalaisyhteiskunta ei voi olla ajelehtiva, pelkästään moninaisista yksilöistä koostuva, vailla minkäänlaisia johtajajaksia jotka liittyvät myös valtioon.

Markkinatalous ei sinänsä ole kovinkaan hyvä idea ylläpitämään yksinään korkeatasoista sivistysajattelua. Uskaltaisin sanoa näin.

Tähtäävätkö strategiat tahtomattaan kauniitten ja rohkeitten yhteiskuntaan, missä heikot kansalaiset on häivytetty sivuun?

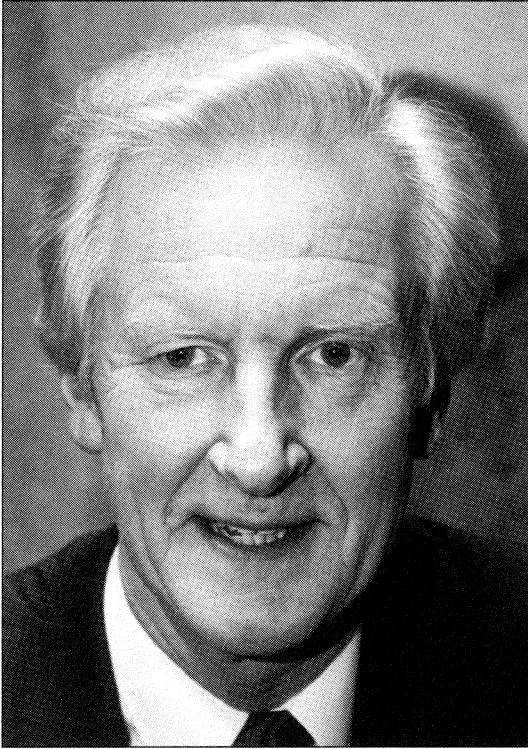
PERTTI RANTANEN

Kansallisten strategioiden merkitys on kieltämättä siinä, että se herättää ajatuksia. Itseäni viihdytti ympäristöanalyysi, jossa heijastui asioiden epävarmuus ja epäselvyys sekä ajattelu, että epävarmuuden kanssa on opittava elämään.

Kritisoisin asiapaperin koulutusoptimismia, uskoa koulutuksen voimaan ja valtuutukseen.

Toinen seikka on kysymys, suunnitellaanko asiat ylhäällä valmiiksi. Koin sivistyksen jotenkin ihmisestä ulkoisena juttuna, ulkoisen maailman hallintana. Suurin osa sivistyksen arvosta ja tehtävästä on kuitenkin ihmisen sisällä, hänen asiansa. Sitä ei saisi hirveästi ronkkia, muttei unohtakaan.

Tähtääkö tämä tahtomattaan kauniitten ja rohkeitten yhteiskuntaan, missä heikot kansalaiset on häivytetty sivuun?

Keskustelua johtanut pääjohtaja Erkki Aho piti tärkeänä sitä, että työkalutstrategiassa on oivallettu myös oikeudenmukaisen tulonjaon kysymykset.

ERKKI AHO

Olemme tilanteessa, missä perinteinen pohjoismainen yhteiskunta on jotenkin luomassa nahkaansa. Pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan piirre oli se, että yhteiskunnan toimesta mietittiin, millaisia palveluja ihminen tarvitsee. Ja ne tuotettiin, alhaisella maksulla ihmisten käyttöön.

Elääkö jatkossakin ajattelu, että jossakin mietitään ja tuotetaan. Vai onko tapahtumassa uuden lähestymistavan etsintää siten, että kansalainen on itsekin vastuussa sivistyksellisten perusoikeuksiensa toteutumisesta?

ANNELI KAJANTO

Osmo Kivinen ja Kari Purhonen nostivat tärkeimmäksi työkalutstrategian. En tiedä onko se tärkein, mutta tärkeä se on. Kun työelämän selviämistä puhutaan, puhutaan yleensä kahdesta asiasta

1) yrittäjyyshenkisyydestä eli siitä, että ihmiset pystyisivät itse työllistämään itseään nykyistä suuremmassa laajuudessa ja 2) ihmisillä olisi niin laaja yleissivistys ja yleisosaamisen taso, että työelämän muutosten keskellä he pystyvät siirtymään ammatista toiseen.

Tunnen aika monta sellaista työpaikkaa, missä esimies on noussut samasta ikäpolvesta kuin pääosa työntekijöistä, jossa johtajan muodollinen koulutustasonsa on sama kuin hänen alaisillaan keskimäärin (yleensä yliopistollinen loppututkinto). Järkiään he ovat miehiä. Kun työpaikalla on ongelmia, monesta paikasta on kuulut esimiehen sanoneen, että "hänellä on väärät työntekijät". Sellainen asenne estää näkemästä todellisia ongelmia ja vielä vähemmän löytämästä ratkaisuja.

Yhtä valheellisena pidän työyhteisöissä ajattelua, että asiat menivät paremmin, jos ei olisi niin mäntti esimies. Varmaan esimiehet eivät ole keskimääräistä kouluttamattomampia, taitamattomampia, epä-älyllisempiä, vaan varmaankin ihan keskimääräisen fiksua sakkia. Ja silti työpaikat ovat pullollaan ongelmia. Ainoa johtopäätös minä minä olen joutunut tekemään on se, että työkaluttureissa mennään pieleen. Meillä on työkaluttureista teoreettista tietoa, mutta käytännön työelämässä se vähemmän näkyy. Se on hirveän suurta voimavarojen, energian, osaamisen, luovuuden, innovoinnin haaskausta, ja ihmettelen, että Suomen kaltaisella pienellä, menestymisensä osaamiseen perustavalla maalla, on siihen nyky maailman kovassa kilpailussa varaa.

Kun alkaa miettiä, mikä ammattikunta meillä on saanut omaan ammattialaansa niin niukalti koulutusta, en keksi mitään muuta kuin tämän maan johtajat. Se on ainoa ammattiala, jonka pääosa ei ole koulutautunut ammattiinsa. Näytelijä on käynyt kuusivuotisen teatterikorkeakoulun, muusikko konservatorion ja Sibelius-Akatemian, metallimies ammattikoulun metallinlinjan. Johtajat eivät. Fiksuimmat menevät omaloitteisesti koulutautumaan ja jotkut ovat luonnonlahjakkuuksia, mutta molemmat ryhmät ovat vähemmistöjä. Käytännön opettama johtajuus ei ollut ongelma nousukaudella, mutta 1990-luvulla, missä eletään entistä tiukemmassa kansainvälisen selviämisen maailmassa, on ongelma, jos strategisesti näin tärkeässä asemassa oleva ammattikunta on vailla oman alansa koulutusta.

SEPPO KONTIAINEN

Koko kansakunnan henkisen ja sosiaalisen elämän hahmotus kokonaistarkasteluna on aika vaativa hanke. Se johtaa helposti siihen, että mietitään kategorioita eikä strategioiden välisiä suhteita. Tämä on ongelma, kun suuria järjestelmiä joudutaan käsittelemään paperilla.

Minua kiinnostaa kovasti se, että kun puhutaan tulevaisuusbarometristä, niin siinähan joudutaan tietysti pelkistämään kovin paljon todellisuutta ja ehkä kiinnittämään huomiota sellaisiin asioihin, jotka suuntaavat asioita hallinnollisiin näkökohtiin. Tällainen barometri on aina pelkistys todellisesta elämästä.

EERO PANTZAR

Kansalaisyhteiskunta-termi jää minulle hämäräksi. Olen mieltänyt aina eläneeni jonkinlaisessa kansalaisyhteiskunnassa, missä kansalaisilla on oikeuksia ja velvollisuuksia.

Asioista kiinnostuneille strategia-asiakirjassa on monia herätteitä antavia asioita. Mutta kun aletaan puhutaan kansalaiskeskustelusta, mitä se mahtaisi olla ja miten se käynnistetään?

Sivistyksen perusoikeuksien strategiasta haluaisin sanoa hieman. Kun olen seurailut aikuiskasvatusta Euroopan mitassa, eurooppalaisella tasolla on puhuttu avainkvalifikaatioiden käsitteestä, joka tietyllä tapaa liittyy sivistyksellisten perusoikeuksien käsitteeseen ainakin sivistyksen ja koulutuksen sisältöjen osalta. Se on hyvin konkreettinen aihepiiri, joka tulisi ottaa keskustelun piiriin. Ihminen on työntekijä, kansalainen, erilaisten yhteisöjen jäsen, perheen jäsen, yksilö, ja kuhunkin näistä rooleista liittyy kvalifikaatioita.

HEIKKI SEDERLÖFF

Täällä sivutut kansalaisvastuu ja pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan uudelleentarkastelu ovat kysymyksiä, mitkä askarruttavat kansanopistopuolella. Lainaan *Kosti Huubkaa*:

”Vapaa kansalaistoiminta on kansalaisten yhteistoimintaa, joka joidenkin tärkeänä pidettyjen tarkoitusten edistämiseksi tai tehtävien suorittamiseksi, joihin julkinen valta ei ole ryhtynyt tai jotka luonteensa puolesta eivät kuulu sen tehtäviin. Toisaalta ei yksittäisellä kansalaisilla

tai yhteisöillä ole velvollisuutta tai vastuuta tehtävien suorittamisesta.”

Tässä asiakirjassa tavallaan niputetaan koko vapaa sivistystyö ja kun se nippu asetetaan uusliberalistisen ajattelun kanssa samaan yhteyteen, meille syntyy välitön johtopäätös, että vapaa sivistystyö jatkossakin kuuluisi valtiovallan tuen piiriin ja että vapaan sivistystyön ihmisten jatkossa pitäisi kaivautua näiden strategiapapereiden sisälle ja osoittaa, millä tavalla vapaa sivistystyö voi olla edesauttamassa ja toteuttamassa kansallisia sivistysstrategioita yhdessä ministeriön kanssa.

Tarja Koskela

TARJA KOSKELA

Mielenkiintoinen lisä tähän keskusteluun on se, puhutaanko me käsityksistämme, jotka liittyvät sivistys-Suomen syntymiseen tasoitteiden ja strategioiden tasolla, vai puhutaanko me siitä järjestelmästä, jolla tämänhetkistä sivistystyötä tehdään ja päivittää se järjestelmä, jolla sitä tehdään.

Mietin vain omaa aluettani eli paikallishallintoa. Kenties ei ulkoisesti näytä niin merkittävältä, mutta se on käynyt läpi valtavan myllerryksen, missä on sellaisia paalupaikkoja luovutettu, mitä ei ole koskaan voitu kuvitella luovutettavaksi. Alussahan oli sellainen tunne, että kaikki menee. Jos kirjasto ei ole omaa hallinnonalansa, sehän on sivistyksen loppu.

KAUKO HÄMÄLÄINEN

Suomessa on erinomaisen helppo tehdä tällainen kansallinen sivistysstrategia: Meillä on varsin kehittynyt aikuiskoulutusorganisaatio ja kattavat kulttuuri- ja sivistyslaitokset. Ei missään Pohjoismaiden ulkopuolella ole tällaisia puitteita. Tässä mielessä työtä, jota suunnitellaan, voi pitää jopa mahdollisena ja toivottavana. Väestö on kuitenkin suhteellisen korkeasti koulututua ja valmiuksia on vaikka mihin. Aikuisväestö on varsin motivoitunut käyttämään koulutuspalveluja. Sellaista henkilökuntaa ja sellaisia ihmisiä ei tarvitse ihmisiä enää motivoida samalla tavalla kuin muualla maailmassa on laita.

ERKKI AHO

Onko mahdollista vastata sivistyksellä edessä oleviin haasteisiin? Sivistys-Suomen vahvuksien, uhkien ja mahdollisuuksien käsittelyn yhteydessä on pakko käydä lävitse koko taloudellinen järjestelmämme. Sitähän näiden strategioidenkin yhteydessä jää hieman kaipaamaan.

Työkulttuuristrategia on hyvä. Siellä on tärkeä kohta, että uuteen työkulttuuriin kuuluvat myös oikeudenmukaisen tulonjaon kysymykset. Sehän tässä on iso kysymys kaiken kaikkiansa. Löytyykö siihenkin sivistyksellisin keinoin ratkaisua - mene tiedä!

Olen samaa mieltä kuin Pertti Timonen, Heikki Sederlöf ja Kauko Hämäläinen, että meillä on valmiina hyvät rakenteet, jotka ovat valtava voimavara, jos taitoa ja motivaatiota strategioiden toteuttamiseen on. Nyt on mentävä näihin strategioihin sisälle ja nähtävä, mikä on se meidän kontribuutio tässä tilanteessa ja myöskin arvioitava, miten joustavasti meidän rakenteemme pystyvät uuteen tilanteeseen vastaamaan. Sitä puolta laitoksissa ja järjestöissä on varmasti syytä korostaa.

LIEKKI LEHTISALO

Kansalaiskeskustelusta hieman: Sellaistahan ei syntynyt eikä sellaista kannata organisoida väen väkisin. Jos asiat askarruttavat, niistä keskustellaan tavalla tai toisella.

Eräs perusongelma sivistysstrategiaassa on tullut voimallisesti esille: sivistyksen ja hyvinvoinnin suhde ja samalla valtion ja hyvinvointiyhteiskunnan suhteet. Siihen sisältyy kiinteästi vapauden ja tasa-arvon väliset jännitteet ja samal-

la yksilön ja yhteisöllisyyden jännitteet sekä myös kilpailun ja yhteistyön väliset jännitteet. Nämä kolme vastaparia ovat hyvin tärkeitä analysoitavia, kun puhutaan hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuudesta tai jostakin muusta yhteiskunnasta.

Vapaus ja tasa-arvo voidaan nähdä tiettyyn määrään asti rinnakkaisina, mutta niiden välillä on myös hyvinkin paljon jännitteitä. Vapauden ulottuvuus on huomattavasti enemmän esillä kuin tasa-arvokysymykset.

Voisin itse jatkaa kritiikkiä paljonkin. Esimerkiksi mitä me oikeastaan ajallisesti tavoittelemme? Luvattoman monessa kohdinhän on vain projisoitu tätä tai lähimenneisyyden ajattelua. Se on meidän kaikkein suurin ongelmamme yritäessämme harrastaa tulevaisuuteen suuntautuvaa toimintaa.

Myös Maanantaiseurassa saattoi todeta, että liian monet tulevaisuuden asiat projisoidaan tämänhetkisen tilanteen mukaan ja valossa. Se on erinomaisen kohtalokasta esimerkiksi tällaisessa taloudellisessa tilassa, koska ainoa varma asia on sanoa, ettemme esimerkiksi kahden tai 20 vuoden kuluttua elä tällaisessa tilanteessa. Miltei tärkeintä tulevaisuusajattelussa olisi yrittää välttää tämän päivän tilanteen siirtämistä tulevaisuuteen.

Suomalainen sivistisyhteiskunta on 20-30 vuoden aikana kehittynyt paljon ja monella sivistystoimen alueella saa hakea maailmasta toista sellaista yhteiskuntaa, mikä on pystynyt kehittämään sivistyspalvelujaan, mm. koulutusta niin paljon kuin Suomi.

KANSALLISET SIVISTYSSTRATEGIAT PÄHKINÄNKUORESSA

Sivistyksellisten perusoikeuksien strategia
 Inhimillisen kasvun ja vastuun strategia
 Monikulttuurisuuden strategia
 Kestävän kehityksen strategia
 Hallitun ja monipuolisen kansainvälisyyden strategia
 Työkulttuuristrategia
 Jatkuvan oppimisen strategia
 Innovaatiostrategia
 Kansalaistoiminta sivistisyhteiskunnan voimavarana
 Sivistyksen vuorovaikutus- ja verkostostrategia